

Miksi Saksa menestyy?

Talous- ja työmarkkinauudistusten rooli Saksan taloudellisessa menestyksessä 2000-luvulla

Antti Kauhanen – Seppo Saukkonen

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA
Kustantaja: Taloustieto Oy

Kannen kuva: Depositphotos.com

ETLA B251

ISBN 978-951-628-520-0

ISBN 978-951-628-522-4 (PDF)

ISSN 0356-7443

Painopaikka: Unigrafia Oy, Helsinki, 2011

Esipuhe

Saksan talous on ollut finanssikriisin jälkeen huomattavan kiinnostuksen kohteena. Saksa selviytyi kriisistä kansainvälisesti vertaillen erittäin hyvin, vaikka kriisiä edeltäneenä aikana Saksan taloutta ei yleisesti pidetty kovin joustavana tai vahvana. Finanssikriisistä selviämisen edellytykset luotiin kuitenkin jo useita vuosia ennen kriisin puhkeamista.

Tässä raportissa tarkastellaan Saksan menestymisen syitä erityisesti työmarkkinoiden näkökulmasta. Työehtosopimusjärjestelmässä ja työmarkkinapolitiikassa on tapahtunut muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet merkittäväällä tavalla Saksan, ja erityisesti saksalaisten vientiyritysten, menestymiseen 2000-luvulla.

Raportin laatimisessa ovat auttaneet ja käsikirjoitusta kommentoineet mm. Minna Etu-Seppälä, Sami Napari, Stefan Sträßer (BDA) ja Paul Noll (BDA). Professori Joachim Möller on laatinut raporttiin analyysin Saksan menestymisestä 2000-luvulla.

Raportin ulkoasussa näkyy Kimmo Aaltosen ja Laila Riekkisen kädenjälki.

Mahdollisista puutteista ja virheistä vastaavat yksinomaan kirjoittajat.

Helsinki 7.4.2011

Antti Kauhanen
Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos

Seppo Saukkonen
Elinkeinoelämän keskusliitto

Sisällysluettelo

1	Johdanto	7
	Vastaukset kysymykseen ”Miksi Saksa menestyy?”	7
	Miten tämä tapahtui?	9
2	Tuottavuus, ansiokehitys ja kustannuskilpailukyky	10
	Tuottavuus	10
	Työvoimakustannusten ja ansioiden kehitys	13
	Yksikkötyökustannukset	16
	Kustannuskilpailukyvyn merkitys viennille	19
3	Tuotannon sijoittuminen	20
	Mihin investoinnit suuntautuvat?	20
	Ulkoistaminen ja toimintojen siirtäminen ulkomaille	21
	Miksi yritykset investoivat Itä-Eurooppaan eivätkä Saksaan?	23
	Kansainvälistymisen vaikutukset saksalaisiin yrityksiin	26
4	Millä saksalainen yritys menestyy?	
	Case Stahl CraneSystems GmbH	27
5	Työehtosopimusjärjestelmä ja siinä tapahtuneet muutokset	29
	Miksi sopimusjärjestelmä muuttui?	29
	Järjestäytyminen on vähentynyt ja eriytynyt	30
	Työehtosopimusten sitovuus on vähentynyt	31
	Sopimukseen pääseminen vie aikaa	32
	Mikä siis on muuttunut?	33

6	Työehtosopimusten joustavuus	34
	Mitä ovat avaamislausekkeet?	34
	Avaamislausekkeiden käyttö yleistä	35
	Esimerkkejä avaamislausekkeista	36
	Esimerkki yrityskohtaisesta sopimuksesta	37
7	Palkkaratkaisut	39
	Sopimuspalkkojen kehitys	39
	Negatiivinen palkkaliukuma	41
	Reaalipalkkojen kehitys	43
	Nollakuukaudet ja kertaerät joustoelementteinä	44
	Miksi palkkaratkaisut selittävät Saksan menestystä?	45
8	Työrauha	47
	Työtaisteluihin ratkaisut oikeuskäytännöstä, ei lainsäädännöstä	47
	Työtaisteluiden määrä Euroopan pienimpiä	48
	Työmarkkinaosapuolet sopivat työriitojen sovittelusta	48
9	Investointi Suomeen vai Saksaan? Case Metsä Tissue	50
10	Työvoimapolitiittiset uudistukset	53
	Korkea ja kasvava työttömyys	53
	Työttömyysturva ja aktiivinen työvoimapolitiikka	
	2000-luvun alussa	55
	Hartz-reformit	57
11	Talouskriisi ja siihen sopeutuminen	64
	Työmarkkinoiden joustavuus	66
	Talouden rakenne ja työllisyys	68
12	Miksi Saksa menestyi niin hyvin vuoden 2005 jälkeen ja talouskriisin aikana?	70
	Aika ennen työmarkkinauudistuksia	70
	Talouden täyskäännös	70
	Taustaolosuhteet ja Saksan talouden rakenne	72
	Saksan työllisyysihme talouskriisissä	74
	Johtopäätökset	76
13	Johtopäätökset: Voiko Suomi menestyä Saksan eväillä?	77
	Lähteet	80
	Liite 1 Työehtosopimus- ja neuvottelujärjestelmä	82
	Liite 2 Työehtosopimusten tyypit	83

1 Johdanto

Saksa on menestynyt taloudellisesti erittäin hyvin 2000-luvulla. Saksalaisten yritysten kilpailukyky on parantunut merkittävästi, yritykset ovat menestyneet haastavassa globaalissa kilpailussa, työllisyys on ennätyslukemissa ja myös finanssi- ja talouskriisistä Saksa on selviytynyt paremmin kuin useimmat muut teollisuusmaat.

Miten tämä on ollut mahdollista? Miksi Saksa on pärjännyt ja pärjää? Mitä se on edellyttänyt? Mitä johtopäätöksiä voidaan vetää Saksan esimerkistä?

Tämä raportti pyrkii vastaamaan näihin kysymyksiin analysoimalla talous- ja työmarkkinauudistusten roolia Saksan taloudellisessa menestyksessä 2000-luvulla. Analyysin vastinparina on Suomi, osaksi myös Euroopan unioni.

Raportti sisältää myös saksalaisen puheenvuoron, jonka on kirjoittanut Saksan työmarkkina- ja työelämän tutkimuslaitoksen johtaja, professori Joachim Möller. Raportissa on kaksi yritysesimerkkiä, jotka valottavat Saksan työmarkkinoiden roolia yritysten investoinneissa ja liiketoiminnassa.

Vastaukset kysymykseen "Miksi Saksa menestyy?"

Raportin vastaukset tähän kysymykseen voidaan kiteyttää neljäksi pääkohdaksi:

1. Työmarkkinoiden joustavuus
2. Maltillinen palkkakehitys
3. Työvoimapolitiittiset uudistukset
4. Vahva teollinen perusta

Työmarkkinoiden joustavuus tarkoittaa aikaisempaa monipuolisempia mahdollisuuksia järjestää yritys- ja työpaikkatasolla etenkin työaikoja, palkkausta ja palkankorotuksia tavalla, joka estää yrityksen kilpailukyvyn tai työllistämismahdollisuuksien heikkenemistä tai joka ylläpitää tai parantaa niitä. Tässä ovat tärkeimpiä esimerkkejä niin sanottujen avaamislausekkeiden yleistyminen ja muut yritysکوhtaisesti toteutetut ja räätälöidyt ratkaisut. Lisäksi työmarkkinoilla ei esiinny juurikaan häiriöitä, työtaistelut ovat harvinaisia.

Maltillinen palkkakehitys mainitaan useimmissa asiantuntija-arvioissa keskeisimpänä syynä Saksan menestykseen. Tämä koostuu paitsi maltillisista palkkaratkaisuista 2000-luvulla myös negatiivisesta palkkaliukumasta. Se tarkoittaa, että käytännön palkat ovat nousseet vähemmän kuin työmarkkinaosapuolten sopimat taulukkopalkat. Negatiiviseen palkkaliukumaan ovat vaikuttaneet muun muassa lisääntyneet mahdollisuudet sopia palkankorotuksista toisin yritystasolla, kertaluontoisten ja vaihtelevien palkanerien yleistyminen sekä sopimusten kattavuuden väheneminen.

Työvoimapolitiittiset uudistukset koskevat työttömyysturvan ja aktiivisen työvoimapolitiikan radikaalia uudistamista. Niin sanotuilla Hartz-reformeilla on pyritty yhtäältä lisäämään työvoiman tarjontaa leikkaamalla työttömyysturvan tasoa ja etenkin sen kestoa ja toisaalta lisäämään työvoiman kysyntää purkamalla työmarkkinoiden sääntelyä.

Vahva teollinen perusta on edelleenkin Saksan taloudellisen menestyksen kivijalka.

Tämä koostuu useista tekijöistä: monipuolinen teollisuuden rakenne, lukuisa määrä maailmanluokan yrityksiä, vahva teollinen perinne ja osaaminen sekä laaja ja vahva *Mittelstand* (pienien ja etenkin keskisuurten yritysten ja perheyriyten joukko). Yritysten menestykseen 2000-luvulla ovat vaikuttaneet myös kustannuskilpailukyvyn paraneminen, viennin kasvu ja toimintojen osittainen ulkoistaminen maan ulkopuolelle.

Saksa on selviytynyt myös vuosien 2008–2009 finanssi- ja talouskriisistä paremmin kuin useimmat muut teollistuneet maat. Talouskriisiin sopeutumisessa on merkittävä tekijä ollut työajan tilapäinen lyhentäminen (*Kurzarbeit*), jota valtio on tukenut taloudellisesti.

Miten tämä tapahtui?

Saksojen yhdistymisen jälkeen 1990-luvulla maa oli suurissa vaikeuksissa, eikä pelkästään yhdistymisen aiheuttamien kustannusten ja ongelmien takia. Saksan kilpailukyky horjui, työmarkkinoilla kustannukset olivat maailman korkeimpia ja työaika maailman lyhimpiä, työttömyys kasvoi.

Tämän raportin johtopäätös on, että talouden kääntäminen menestyksen uralle 2000-luvun puolella oli monien tekijöiden summa. Monet muutokset Saksan talous- ja työmarkkinapolitiikassa vaikuttivat myönteisesti samaan suuntaan, kilpailukykyä ja työllisyyttä vahvistaviksi. Osa muutoksista perustui poliittiseen päätöksentekoon, osa aiheutui työmarkkinajärjestelmässä tapahtuneista muutoksista.

Raportin johtopäätös on myös se, että Saksan taloudellinen menestys korostuu, kun samanaikaisesti muut teollisuusmaat ovat kompastelleet. Saksan teollisuuden ja yritysten sopeutuminen kiristyneeseen kansainväliseen kilpailuun ja globalisaatioon, talouden ja työmarkkinoiden aikaisemmat jäykkyydet samoin kuin finanssi- ja talouskriisi eivät ole olleet Saksalle pelkästään uhka vaan myös mahdollisuus. Tämän mahdollisuuden Saksa on tehokkaasti hyödyntänyt.